

Dil-Düşünce ve Dünya İlişkisi Bakımından Öznellik, Bireysellik ve Kimlik*

Özet

Dilin oluşturduğu bir anlam dünyası içine doğan kişi, yaşamının başlangıcından itibaren dilin dolayımından geçen bir Ben-Sen ilişkisini kurar ve bu temelde benliğini, kişiliğini ve kimliğini oluşturmaya başlar. Toplumsal ve kültürel bir olgu olan dilin dolayımından geçerek biçimlenen benlik, bir birey ve bir kişi olma durumunu kendinde barındırmaktadır. Bu, aynı zamanda sosyal ve kültürel ilişkilerin dilsel organizasyonu aracılığıyla biçimlenen öznelerarası bir benliği, kişiliği, bireyselliği ve kimliği ifade etmektedir. Felsefe tarihinde, genel olarak dil-düşünce ve dil-dünya ilişkisi çerçevesinde dile ilişkin iki temel bakış açısı söz konusudur. Bunlardan biri, dil ve düşünceyi özdeşleyen, dili yaratıcı bir etkinlik olarak gören anlayış; diğeri ise, dili, aklın bir ürünü, düşüncelerin iletilmesinin bir aracı ya da aleti olarak gören anlayış. Bu makalede, dilin düşünceyle ilişkisinde biçimlenen bir öznellik, bireysellik ve kimlik kavramları çerçevesinde, iki anlayışın uzlaştırılması olanağı üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Dil, Düşünce, Ben, Benlik, Kendilik, Kişilik, Bireysellik, Öznelerarasılık.

* Bu makale, 3. Ilgaz Felsefe Günleri Sempozyumu'nda sunulan "Dil Olarak Kişi, Kişilik ve Kişisellik" adlı bildirinin genişletilmiş halidir.

Giriş

Tarihsel, toplumsal ve kültürel bir olgu olarak dil, insanın kendini ve dünyayı anlamasını sağlayan ve hemcinsleriyle iletişimi ve anlaşmayı olanaklı kılan temel insani yetidir. Felsefe tarihinde dilin doğası, gelişimi ve sınırlarına ilişkin yapılan araştırma ve değerlendirmelerde karşımıza iki temel bakış açısı çıkmaktadır. Bu bakış açısından ilki, dil-düşünce ve dünya ilişkisini özcü ya da doğalcı temelde ele alan yaklaşımdır; diğeri ise, bu ilişkiyi uzlaşım sal çerçevede değerlendiren görüştür¹. Bu anlamda, özcü ya da doğalcı yaklaşım, dili, yaratıcı ve biçimlendirici bir etkinlik olarak görmüştür. Diğer taraftan, uzlaşım salcı görüş ise, dili, var olanı ve dünyayı anlama ve bilmede kullandığımız aklın bir işlevi, ürünü ve aleti biçiminde değerlendirmiştir. Ancak kişiliğin, bireyselliğin ve kimliğin oluşumunu sağlayan dil, aklın bir ürünü ya da işlevi olarak salt alet ya da araçlıkta tüketilemeyecek bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla dile ilişkin bir araştırma bu iki bakış açısını dikkate almak durumundadır.

Dil-Düşünce ve Dünya İlişkisi

Antik Yunan'da dil-düşünce ve dünya ilişkisi, başlangıçta dil ve gerçekliğin birbirinden ayrılmadığı, sözcüklerin ya da adların gerçekliğin, yani adlandırılanın yerine geçtiği bir özdeşlik ilişkisini içeren mitsel-şiiysel bir düşünüş biçimi ve sözcüklerin ya da adların gerçekliği işaret veya temsil ettiği bir anlayış tarzı temelinde biçimlenmiştir. Bu anlamda, dil ve düşüncenin karşılıklı etkileşimi *logos* kavramında iç içe geçer ve bir bakıma özdeşleştirilirdi: Tanım itibariyle, “insan, *zoon logon ekhon*'dur. Yani, insan, konuşan varlıktır. Burada *logon logos*'la ilgilidir. *Logos* kavramı da iki anlamı içinde taşır: *Logos*, bir yandan söz demektir, dil demektir, öbür yandan düşünce, akıl demektir” (Akarsu 1984: 36). Platon, dil-düşünce ve dünya ilişkisini *Kratylos* diyalogunda nesnelere ve onlara ilişkin adlandırmanın doğal mı, yoksa uzlaşım sal mı olduğuna yönelik araştırmada belirlemeye çalışır (Platon 1993: 195-260). Bu araştırmada, dil ve gerçeklik, yani ad ve nesne arasındaki ilişkiye yönelik doğalcı bir tutum söz konusu olmakla birlikte, dilin uzlaşım sal ve araçsal yapısına da dikkat çekilir.

Aynı şekilde, Stoacı anlayışta iç *logos* (düşünme) ile dış *logos* (konuşma) arasında, doğal bir bağlantı olduğu varsayıldı. Bu anlamda, “Stoacılar da adlar ile şeylerin hakiki doğası arasındaki bağlantının, tıpkı Philon'un Âdemi betimlediği tarzda şeylere ad 'koyan' bir ilk yasa koyucunun bilgeliğinden kaynaklandığına inanıyorlardı” (Peters 2004: 267). Buna göre, dış *logos*, yani konuşma, şeylerin iç özünün açığa vurulması olarak düşünceyle karşılıklı etkileşimi çerçevesinde anlaşılıyordu.

¹ R. Levent Aysever, Austin'in “Söylemek ve Yapmak” adlı kitap çevirisinin dipnotunda, “convention” ve “conventional” terimlerini “uzlaşım” ve “uzlaşım sal” olarak değil de, “uylaşım” ve uylaşım sal biçiminde çevrilmesi gerektiğini vurgular. Çünkü dil söz konusu olduğunda, burada bir uzlaşmadan, yani bir anlaşmaya varmadan daha fazla bir şey söz konusudur. Bu anlamda, dil, kurallarını bireylere dayatmaktadır, yani dili kullanan bireyler dilin kurallarına uymayı kabul etmektedir. Dolayısıyla uylaşım, dilin nedensizliğine ve keyfililiğine bir gönderme yapmaktadır (Austin 2009: 51). Bu değerlendirme, doğalcı ya da özcü dil anlayışı için kabul edilebilir. Ancak diğer taraftan, dili işlevsel ya da araçsal olarak gören anlayış için, uzlaşım ve uzlaşım sal kullanımı daha doğru olacaktır.

Diğer yandan, Aristoteles, dili, düşüncenin objeleri yansıtması gibi, konuşmanın da düşünceleri yansıtmasının bir aracı olarak görür (Aster 1994: 15). Dolayısıyla düşüncelerin yansıtılmasının aracı olan dil, düzyazı veya nazım biçiminde sözcükler aracılığıyla her türlü düşünce ve duyguyu iletmeyi ve anlatmayı ifade eder (Aristoteles 2002: 1450b). Dil-düşünce ve dünya ilişkisine yönelik bu kavrayış, düşüncelerin ve duyguların iletilmesinin bir aleti ve anlaşmanın bir aracı olarak görülen dile işlevsel bir bakışı ortaya koyan modern dil anlayışını önelemektedir.

Ortaçağda, tümeller ya da evrensellerin gerçekliği tartışması çerçevesinde biçimlenen dil-düşünce ve dünya ilişkisi, bir anlamda uzlaşmsalci ve doğalcı görüşü yansıtmaktadır. Bu anlamda, Platoncu idealar görüşünden hareket eden kavram realistleri ya da aşırı realistler, doğalcı bir anlayış çerçevesinde adlar ve nesnelere arasındaki ilişkiyi bir özdeşlik ilişkisi olarak benimserken, Aristotelesçi bilgi anlayışından hareket eden ılımlı realistler ise adları ve sözcükleri, bireysel varlıkların birer temsili olan düşüncelerin ve kavramların yansıtılmasının bir aracı olarak görmüşlerdir. Diğer yandan, gerçekten varolanların bireysel varlıklar olduğunu ileri süren nominalistler ise, adların ya da sözcüklerin bireysellere ilişkin birer uzlaşım olduğunu, dolayısıyla adın nesneden ayrı olduğunu ifade ederler. Sözcükler ya da adlar, dünyayı bilme, anlama ve kavramada kullandığımız aletlerdir. Ancak adlar veya sözcüklerle işaret ettiğimiz bireysel varlıkları çeşitli kavramlar altında düşünerek anlamlı hale getiririz. Yani düşünmede dış dünyadaki bireysel varolanların kendilerini değil, onlara ilişkin oluşturduğumuz kavramları düşünürüz ve bu temelde onları anlamlı hale getiririz (Jones 2006&Cevizci 2010). Dolayısıyla ad ve nesne ilişkisinde, bireysel var olanları anlama ve kavramada, yani bir şeyi o şey olarak bilmede doğalcı anlayış daha açıklayıcı olmaktadır. Bu anlamda, uzlaşmsalci anlayış, insanlar arasındaki anlaşmayı ve iletişimi olanaklı kılması bakımından dilin araçsallığına ve kullanımına vurgu yaparken, doğalcı ya da özcü anlayış ise, ad ve adlandırma ilişkisinin, yani ad ve nesne ilişkisinin doğal ve özsel olduğunu ileri sürmesi bakımından dilin biçimlendirici ve oluşturucu özelliğini vurgulamaktadır diyebiliriz.

Genel olarak, ussal, bilen öznenen hareket eden modern felsefe anlayışı ve Aydınlanmacı gelenek, dili aklın bir ürünü, düşüncenin ifade aracı ve işlevi olarak görür. İşlevselliği ve kullanımı açısından ele alınan dil, bu anlamda, düşüncelerin, idelerin ve tasarımların iletilmesinin aracıdır. Bu anlamda, Locke, dili ve de sözcükleri, gerçekliğin ya da izlenimlerin tasarımı olan idelerin iletilmesinin bir aracı olarak düşünür (Locke 1996: 239-241). Diğer yandan Kant, "...cümle formlarının, yani dilin, düşünmemizin yapısını doğru olarak yansıttığı; ama düşünmenin objelerin bir kopyasının çıkarmak olmadığı, tam tersine duyu gereçlerine düşünme formlarının yardımıyla bir biçim kazandırmak olduğu ve ancak düşünmenin etkinliği sonucunda objelerin oluştuğu, yani bizim objelere kendi düşünme formlarımızı zorla kabul ettirdiğimiz kanısındadır" (Aster 1994: 15). Bir başka deyişle, düşünme, bilen öznenin zihinsel formları ya da kategorileri aracılığıyla nesnelere nitelikler yüklemesi ve böylelikle var olana ilişkin bir yargı oluşturmasını ifade eder.

Dil-düşünce ve dil-dünya ilişkisi konusunda, kendisini ifadelerin ve önermelerin çözümlemesiyle sınırlayan analitik felsefe de bu anlayışı bir biçimde sürdürür. Ancak, insan varoluşun temel özelliği olarak dil, bir iletim ve anlaşma aracı olması yanında, araçlıkta tüketilemeyecek bir varlığa sahiptir. Dolayısıyla bu ilişki, birinin diğerinin

ürünü veya birinin diğerine öncel olduğu anlayışıyla değil, belli bir kendiliğin, bireyselliğin, kişiliğin ve kimliğin oluşumu açısından birbirlerini karşılıklı olarak belirlediği biçiminde ele alınırsa, daha doğru bir değerlendirme yapılmış olacaktır. Çünkü "...ilkın ideler meydana getirip, sonra da bunları sözcüklerle donatmayız; tersine düşünmek zaten dili eylemektir. Dil ve düşünce iki ayrı süreç değildir, fakat tek bir süreçtir ve dil, zihnin ya da tinin yaratıcı edimidir" (Altuğ 2008: 17). Dolayısıyla dilin yaratıcı ve oluşturucu ediminde sürekli değişen, dönüşen sınırsız bir anlam dünyasında hep yeniden oluşturulan bir kendilik, kişilik, bireysellik ve kimlik söz konusudur.

Dili aklın bir ürünü ve işlevi olarak gören Aydınlanmacı anlayışa karşılık, dili yaratıcı bir etkinlik olarak değerlendiren bir düşünceyi, birbirlerini de etkilemiş olan Johann George Hamann (1730-1788) ve Johann Gottfried Herder'de (1744-1803) görmekteyiz. Dili, Tanrının insanlara bir armağanı olarak gören Hamann, her ulusun tarihi ve dili arasında derin bir ilişki görür ve buradan tarihsel bir sonuç çıkarır: "Her ulusun dilinde, onun tarihini buluruz. Armağan olarak konuşma, insana özgü avantajlar arasındadır; bu yüzden, soyumuzun ve ruhumuzun tarihine ilişkin daha ayrıntılı bir araştırma yapılmadığı için şaşırıyorum" (Hamann'dan aktaran Kinderman 2004: 192-193). Buna göre, dil ve tarih arasında derin bir ilişki söz konusudur. Ancak Hamann'a göre, dilin anlamı daha fazladır, çünkü dil sadece farklı alanlarla ilişkili olarak çeşitli özelliklere değil, aynı zamanda bireysel olarak insanın (ruhumuzun) ve bütün insanlığın (soyumuzun) içsel tarihine biçimlendirici olarak etki eder. Dolayısıyla Hamann, tarihsel olarak insanı, dilden hareketle anlamaktadır (a.e., 193). Benzer şekilde, Herder de dil ve aklın özdeşliğini vurgular ve "dilsiz insanın aklının ve akılsız insanın dilinin olamayacağını" ifade eder. Dolayısıyla "Herder de, Hamann gibi, insanda aklın bağımsız ve tek başına etkinliği olan bir güç olmadığını, aklın dil içerisinde bir gerçeklik kazandığını belirtir. İnsanın bir akıl varlığı olması, onun düşünme yetisine sahip olması demektir. Dil dediğimiz şey de, düşünmenin dışı vurulmasından başka bir şey değildir. ...Dilsiz bir düşünme, mümkün değildir. Ne dil düşünmesiz ne de düşünme dilsiz olabilir. İnsanın dili, insanın dünyasıdır" (Akarsu 1984: s. 62). Bu çerçevede, dilin gelişimi, doğası ve sınırları üzerine karşılaştırmalı dil araştırmaları yapan Wilhelm Von Humboldt da (1767-1835), dil ve düşünceyi karşılıklı etkileşim içinde değerlendirir ve dilin düşünceyi biçimlendirdiğini vurgular. Humboldt için "dil, dilden bağımsız olarak meydana getirilmiş düşünceleri belirtmekten ibaret değildir; fakat bizzat düşünmenin biçimlendirici organıdır. ...Düşünme daima dili gerektirir, öyle ki dil olmaksızın düşünme olmaz. Dil düşünmenin oluşumu için zorunlu koşuldur" (a.e., s. 60). Dolayısıyla Humboldt'a göre, "insan, yalnızca dil aracılığıyla insandır" (Humboldt 1963: s. 11). Düşünsel ve bireysel varoluşu biçimlendiren yaratıcı bir etkinlik olarak dilin doğası ise, tarihsel olarak bir ulusun tinsel ve kültürel gelişimi içerisinde temellenmektedir. Buna göre, tarihsel ve kültürel olarak biçimlenmiş bir anlamlar ve simgeler dünyası içerisine doğan insanın kişiliği, bireyselliği ve kimliği de dilin bu kullanışlılığından bağımsız olarak oluşturulamaz.

Dilde Yaşam: Öznellik, Bireysellik ve Kimlik

Dile, salt araçsal ve işlevsel bir bakış açısı, dillin, düşüncenin biçimlenmesindeki, benliğin ve kişiliğin oluşumundaki yaratıcı etkinliğini göz ardı

etmektedir. Ancak öznellik, bireysellik ve kimliğin yapılandırılmasında dilin merkezi bir işlevi vardır (Wyss 2002: 176-206). Böyle araçsal ve işlevsel bir bakış açısından hareketle “dilimin sınırları dünyamın sınırlarını imler” (Wittgenstein 1996: 131&5.6) diyen Wittgenstein, ampirik bilgi öznesi olarak kişinin, dille resmedilebilir olgusal dünyayla sınırlı olan bir bilme etkinliğindeki metafiziksel olanaksızlığı ifade etmekteydi; ama diğer yandan bu ifade, varoluşsal bir olanaklılığı da dile getirmektedir: Kişi, ancak dilin dolayımı sayesinde kendini ve var olanları anlayabilir ve anlamlı kılabilir.

Wittgenstein’in ilk dönemine (*Tractatus*) ait “dilimin sınırları, dünyamın sınırları” ifadesi, benlik ve bireysellik açısından belli bir dilsel solipsizmi ve sınırlı bir varoluşsallığı gösterse de, tarihsel, toplumsal ve kültürel olgu olan dilin sınırsız anlam dünyası içinde bu sınırlar parçalanmaktadır. Bu da, içinde yaşadığı dünyayla kendini tanımlayabilen bir insan varoluşu tasvirinin çizildiği anlamına gelmektedir. Aslında, Wittgenstein, ilk dönemde, dil-dünya ilişkisine yönelik mantıksal çözümleme çerçevesinde “ideal dil”in olanaklılığı üzerinde dururken; ikinci dönemde ise, dilbilgisel inceleme temelinde olağan, günlük dili ele alır (Soykan 2006). Bu anlamda, Wittgenstein, “*Felsefi Araştırmalar*”da ‘yaşam-biçimi’ kavramıyla ilişkilendirdiği dili, daha geniş anlam ifade eden bir konuma yerleştirir ve böylelikle özneyi, bir dilde verili olan bağlamla ilişkili olarak kavrar (Wyss 2002). Ancak analitik gelenekte ve bu gelenek içerisinde yer alan Wittgenstein’da, dilin dolayımında oluşturulan metafiziksel bir benlik, bireysellik ve kimlik kavramından söz edemeyiz.

Diğer taraftan, bir dil içerisine doğan kişi, ancak dilin ayırıcı özelliği sayesinde diğerleri ve varolan şeyler karşısında kendinin bilincine varabilir ve dilde kişiselleştirdiği dünya görüşü, yani söylemi sayesinde özbilinçli bir kişilik olarak dünyada var olur. Dolayısıyla kişinin dille ilişkisini, sadece bir dünyayı resmetme ya da sınırsız anlamlar dizisinde bir oyun ilişkisi olarak değil, yaratıcı bir etkinlik olarak anlamak ya da görmek durumundayız. Çünkü dil, sadece düşüncelerimizi ilettiğimiz bir alet veya kendisiyle var olanı resmettiğimiz bir araç ya da sıkıldığımızda istediğimizde kendisinden vazgeçebileceğimiz bir oyun değil, daha kökensel biçimde varoluşsal olarak kendisiyle yapışık olduğumuz, kendisi aracılığıyla kişiliğimizi ve benliğimizi bulduğumuz, kısaca özbilincimizi kazandığımız ve dünyamızı kurduğumuz yaratıcı ve oluşturucu bir etkinliktir. Kişi, tinsel dünyasını, dilsel dolayımında kişiselleştirebildiği ölçüde dile getirir ve dünyadaki varoluşunu anlamlı kılabilir; dolayısıyla, söylem, kişinin bireysel tininin dış görünüşünü ortaya koyar. O halde şöyle ifade edebiliriz: Dilin sınırları, bir anlamda benliğin, kişiliğin, bireyselliğin ve kimliğin sınırlarını ifade etmektedir.

Dilin, sadece işlevsel ve araçsal bir alet değil, aynı zamanda insanın, kendini ve diğer var olanları anlamasının ve açık kılmasının bir özelliği olduğuna ilişkin bir değerlendirmeyi Heidegger’de bulmaktayız. Ona göre, “dil varoluşsal-ontolojik temeli konuşma ya da söylemdir” Heidegger 2004: 236-§34). Bu anlamda, dilin görünüşe çıkması olarak konuşma ya da söylem, *Varlığın* dile gelmesi, yani diğer varolan şeylerden farklı olarak *Varlığı* anlama çabası içinde onunla diyaloga girebilen, *Varlığın* açıklığında onun konutunda yaşayan *Dasein* olarak insanın temel varoluşsal bir özelliğidir. Bu anlamda, “yerleşmek için insanın bir evi inşa ettiği ve sadece belirli bir konuma ve dayanağa bağlılıkla kendi dünyasını kazandığı kadarıyla, yani insan dilinde

yaşar ve dili aracılığıyla dünyasında yaşar; sonuçta dil, Heidegger'in ifade ettiği cümleye göre, 'varlığın evi' olduğundan, her ikisi de aynı şeyi ifade etmektedir" (Bollnow 1983: 11). Dünya-içinde-varolan olarak insan, dili, yani *Varlıkla* olan özsel bağlantısını gösteren söylemi sayesinde, diğer varolanlar arasına fırlatılmış olan varoluşunu açık kılmaya ve anlamaya çalışır. Bu anlamda, dünya-içinde tasarı varoluşu olarak kişi, diğerleriyle birlikte olmanın temel biçimi olarak söylem, yani birbirini işitme ve konuşma sayesinde dünyadaki varoluşunu anlamlı kılar, benliğini, kişiliğini ve kimliğini oluşturur. Özne olarak kişi, ancak kendini varolanlar aracılığıyla açık kılmaya çalışan *Varlığın* sesini, sessiz çılgınlığını işitebildiği ölçüde ve kendisi gibi diğer *Dasein*lerle karşılıklı konuşma, yani birbirini dinleme ve anlama çabası içerisinde söylemini kişiselleştirdiği oranda kendini gerçekleştirebilir. Dolayısıyla *Dasein* olarak kişi, dili sayesinde, bu dünyada bir diyalog varlığı olarak bulunmaktadır.

Ancak, diğer taraftan, kişinin Varlıkla ilişkisi bakımından dile ilişkin böylesi metafiziksel ve aşkınsal bir anlayış paradoksal bir durum yaratır: Tümel ve genel olan Varlığın (tanrı, ulus, cemaat, lider, vb.) sesi ya da söylemi karşısında, tikel olanın yani kişinin söyleminin anlamı ve değeri olmayacaktır. Bir başka deyişle, kişi Varlığın sesine kulak vermesi ve o sese tabi olması ölçüsünde kendi kişiliğini, bireyselliğini ve kimliğini oluşturacaktır. Bu durumda, bağımsız bir kişilikten ve bireysellikten söz edilemeyecektir.

Aslında insanın, diyalog varlığı olarak nitelendirilmesi, bir Ben-O, yani tek taraflı özne-nesne ilişkisine karşılık, dolaysız bir biçimde yüz yüze diyalog ilişkisi temelinde açıklanan simetrik bir Ben-Sen ilişkisine vurgu yapar (Buber 2003). Bu anlamda, "insanın bir diyalog olması, birbirinden işitmesi ve birbirine söylemesidir. İşiteni, söyleyeni ve hakkında konuşulan şeyi bir araya getiren, bir araya toplayan ve bir arada tutan diyalogdur" (Altuğ 2008: 7). Diyalog olarak bu ilişki, Ben'in, Sen'i hakiki Sen olarak biricikliği içinde tecrübe ettiği bir deneyimi ifade eder. Bu hakiki tecrübe ise, konuşan ve dinleyenin birbirine açıklığı içerisinde, yani her bir kişinin "bir başkasına açık olma" olanaklılığı çerçevesinde gerçekleşir. Aynı zamanda, insani ilişkinin olanaklılığı ve temelini ifade eden "bir başkasına açık olma", hiç kimse zorlamasa bile kişinin kendi içinde karşı olduğu bazı şeyleri kabul edebilmeyi, yani ötekini işitebilmeyi ifade eder (Gadamer 2009: 139-140). Bu anlamda, kişinin diyalog varlığı olması, bir kimsenin, kendisiyle ve çevresiyle, öteki insanlarla ve şeylerle dilsel dolayımın etkileşiminde, benliğini ve kişiliğini oluşturduğunu ve kendini dilinde gerçekleştirdiğini ifade eder.

Bir başka ifadeyle, kişi, kişiliğini ancak dil aracılığıyla kazanır ve kendini özbilinçli bir birey olarak dilsel iletişimin dolayımında kurulan yaşam biçimlerinde gerçekleştirir. Bu anlamda, "...insan olarak doğmak başka şey, insan-olmak başka şeydir. Latince konuşanlar çocuğa, pek küçük çocuklara 'insan' demeye yanaşmazlarmış. Latince çocuk 'infans'tır. 'Infans' konuşmayan, henüz dili-olmayan anlamına gelir. İnsan-oluş dilin oluşturduğu bir süreçtir. Çocuk, bir deyim, konuştuğunda insanlaşır. (yani) ...söyleneni anlayıp kendi de söze katıldığı için nesnelere üzerinde başkalarıyla bildirişmeye girişeceğinden; artık payına belli bir hak ve sorumluluk düşeceğinden, çocuk insan dünyasının eşliğinden içeri atlar" (Uygur 2011: 95). Dolayısıyla anlama ve anlaşmaya dayalı dilsel bildirişimin öznelerarası alanı içerisinde bir kişi, kimliğini edinir, kişiliğini kazanır ve öz-bilince sahip bireysel bir varlık olarak

toplumsal yaşama dâhil olur. Çünkü “kişiler, yalnızca bir dil ortaklığında ve öznelerarası dâhil olunan bir yaşam dünyası içerisinde bireyler olarak yetişirler. Bireylerin ve ait olunan topluluğun kimliği, bu oluşum sürecinde ortaya çıkar ve aynı temelde devamı sağlanır” (Habermas 1991: 46). Kişilik, dil tarafından yoğrulur. Kişi, kişiliğini, kişiselleştirdiği, kendisinin kıldığı dilsel anlam dünyasında bulur, kendini özgürleştirir ve yeniden üretir. Dolayısıyla birey olarak kişi, dilsel yeteneğini kullanabilmesi ölçüsünde kişiselleştirebildiği söylemle dünyasını yaratır, biçimlendirir, düzenler ve anlamlı kılar. Böylelikle kişi, dille döşediği kendi yolunda ilerler.

Diğer taraftan, insanın, bir diyalog varlığı olarak nitelendirilmesi, daha başlangıçta dilsel iletişimin öznelerarasılığında biçimlenen bir öz-bilince ve rasyonelliğe vurgu yapar. Bu çerçevede rasyonellik, aynı dili konuşan ve birbiri anlayan bütün kişileri içeren topluluğu oluşturur. “Bu açıdan dil, ortak aktivitelere katılan ve aynı aktivite içerisinde yer almış olan ötekinin tutumunu üstlenebilen birey tarafından oluşturulan bir süreçtir. Ötekinin tepki gösterdiği edim ve davranışlar-jestler sayesinde birey, ötekinin tutumunu kendi içinde ortaya koyabilir” (Mead 1972: 332). Bu nedenle, toplumsal ve kültürel bir olgu olan dilin dolayımından geçerek oluşturulan bireysellik ve kişilikte, kendini bilen özne olarak öz-düşünümsel Ben’in bulunduğu her zaman yönelimsel bir Benlik’tir. Dolayısıyla öznellik ya da bireysellik olarak bilen ve eyleyen “...Ben, ötekilerin tutumuna organizmanın tepkisidir; Benlik, birisinin, ötekilerinin tutumunu kendinde üstlenmesiyle oluşur. Ötekilerin tutumu, kurulan Benliği oluşturur ve birisi, bir Ben olarak buna tepki gösterir” (Mead 1972: 175). Bu anlamda, benlik ya da kendilik, yüz yüze eylemede bir başkasının, yani öteki-egonun bakışında söz konusu olan benim-egomun tasarımı olarak oluşmaktadır (Habermas 1988: 211). Bunu, fenomenolojik anlamda ifade edersek, Ben için aynı davranışlara karşılık gelen yaşanmışlıkların, öteki’nin davranışlarına yansıtılmasıyla, bir yandan öteki’nin kendisi için yaşanmışlıklar edinmeye yetenekli bir özne, bir *ego* olarak kavranması, diğer yandan Ben’in de kendini öteki-Ben için dışarıdan görülür bir öteki olarak kavranmış olduğum şeyi içermesi söz konusudur (Lyotard 2007: 97). Bu anlamda, benlik, kendi kendini nesne yaparak değil de, dışsal bir nesnede, yani dilsel iletişimin öznelerarasılığında biçimlenen toplumsal bir nesneyle ilişki temelinde kurulmakta ve bireysellik ve kişilik bu çerçevede oluşmaktadır. Bu anlamda, “kimlik, bu biçimiyle sadece Başkalık kavrayışını ifade etmez, aksine daha çok kendi ve yabancı arasındaki etkileşimde deneyimlenen şeyi ifade eder (Wyss 2002: 176-206). Bu nedenle, “her ‘ben’i görünmez bağlarla sayısız ‘sen’lere bağlayan aracıdır dil. Tek ben bile kendini, kendisine ‘ben’ diyebilen başka bir ‘ben’in ‘sen’i olarak kavramadıkça gerektiği gibi tanıyamaz. İşte dil, ‘ben’i ‘ben’, ‘sen’i ‘sen’ kılan öncedir” (Uygur 2011: 95). Dolayısıyla benlik tasarımının dil aracılığıyla oluşturulması, aynı zamanda öz-benliği sınırlayan ve ötekileştiren bir Ben’i ve böylelikle biçimlenen bir bireyselliği ve kimliği ifade eder.

Diyalog varlığı olarak kişinin öz-bilincinin ve öz-benliğinin dilin dolayımı aracılığıyla kurulması, kendini kendi kesinliğinde bilen ve kuran soyut özdeş-ben olarak bir özneliği, dolayısıyla da araçsal ve stratejik biçimde eyleyen bir özneyi veya bireyi yerinden eder. Bu anlamda, Habermas’ın iletişimsel rasyonellik ve eylem kuramı, dilin salt araçsal değil, aynı zamanda biçimlendirici ve yaratıcı özelliğine vurgu yapan bir görüş olarak değerlendirilebilir. İletişim, yani dil temelli bu kuram, aynı zamanda insani

çoğulculuğun ve kültürel çeşitliliğin anlamıyla örtüşebilecek bir bireysellik, kişilik ve kimlik olanağını da gösterebilir. Habermas'a göre, iletişimsel rasyonellik, "aklın bilişsel-araçsal daraltılmalarına karşı koyan" (Habermas 2001: 18) bir akıl biçimidir. Dolayısıyla, uzlaşılı yönelimli dilsel etkileşimin karşılıklı tanınma ilişkisinde biçimlenen bir iletişimsel akıl, özne-nesne özdeşliği temelinde işleyen ve kavramın nesnesini, yani bilgiyi olgusal ve tarihsel süreci dışta bırakacak biçimde soyut bir öz-bilincin kesinliğinde ortaya koyan ve araçsal biçimde işleyerek Ötekiyi şeyleştiren özne-araçsal bir aklın olumsuzlaması olarak ortaya çıkar.

Soyut özne-araçsal akıl, *ego cogito*yla özdeş olan bir öz-bilinç olarak Descartes'ta ortaya konulmuştu. Habermas'a göre, bu öz-bilinç, Kant'tan beri aşkınsal değerini arttırmış soyut özdeş-Ben olarak, aynı zamanda dünya-kurucu ve özerk eyleyen özne ve birey olarak kavranmaktadır (Habermas 1988: 197). Bu dünya kurucu aşkınsal ben-özdeşliğini, tarihsel süreçte gerçekleşen bir öz-bilinç olarak kavrayan "Hegel, ben ve öteki diyalektiğini tinin öznelerarasılığı (intersubjektivität) çerçevesinde değerlendirir; dolayısıyla burada ben, kendisi ile kendisinin ötekisi olarak değil, ben bir başka benle öteki olarak iletişim kurar" (Habermas 1997: 11). Bu açıdan, iletişimsel akıl ve rasyonellik, soyut özdeş-ben olarak öz-bilincin tarihsel-olgusal süreçte öznelerarası etkileşimin biçimleniş ve farklılaşmasının sonucu olarak açığa çıkan bir aşamayı ifade etmektedir.

İletişimsel eylem ise, öncelikle dil yetisine sahip insanların birbirleriyle etkileşimini ifade eder. Dolayısıyla bu etkileşim, konuşma ve eyleme yeteneğine sahip en az iki kişiyi varsayar. Etkileşmek, kazanılan konuşma yeteneğiyle birlikte, önceden kabul edilmiş kurallar çerçevesinde ve süreçte öğrenilmiş simgeler aracılığıyla birbirleriyle karşılıklı söz alışverişinde bulunan bireylerin temel özelliği olarak görünür. Bireysel ve toplumsal yaşamın temel özelliği olarak görünen bir iletişimsel eylem kavramı, konuşma ve eyleme yeteneğine sahip bireylerin anlaşabilmelerinin ve etkinliklerini düzenleyebilmelerinin olanağı olarak etkileşim ilişkileri içerisinde ortaya çıkan dilsel ve dil-dışı bütün simgesel anlatımları ifade etmektedir (Habermas 1998: 561). Kişiler, yaşam dünyaları ufku ve dünya görüşleri çerçevesinde anlamlandırılmış simgesel anlatımlar aracılığıyla birbiriyle etkileşerek, bireysel ve toplumsal yaşamı düzenlerler. Bu anlamda, iletişimsel eylem, Wittgenstein'in dil oyunu ve yaşam biçimi ilişkisi çerçevesinde ele aldığı dil ve pratiğin birlikteliğini ifade etmektedir.² Buna göre, iletişimsel eylem, yaşam biçimi ve yaşam-dünyası ufku içerisinde anlamlandırılan simgeler sistemi aracılığıyla bireysel, toplumsal ve kültürel yaşamın yeniden üretilmesinin olanaklılığını gösterir.

Habermas'a göre, aslında, toplumsal alanda, kimliklerin ve kişiliklerin oluşturulmasında; değerlerin, normların ve kurumların yapılanmasında temelde iki rasyonellik ve eylem biçimi aynı anda ortaya çıkmaktadır. Bir yanda, geleneksel

² İkinci dönem Wittgenstein'la ilişkili olan bu anlayış, dil ve dünya arasındaki ilişki ve anlam sorunu üzerinde durur. Dile için kuralların belirlendiği bu ilişkide, bir sözcüğün anlamı, onun dildeki kullanımındadır. Kullanım, ancak "dil oyununda" parçalanmış gelenek-görenekle veya bir yaşam biçimiyle birlikte bir topluluğun işlevi olarak ortaya çıkar. "Dil oyunu" sözcüğü, burada dili konuşmanın, bir etkinliğin veya bir yaşam biçiminin bir parçası olduğunu vurgulamaktır.

anlamda özdeş-Benin şeyleştirici ve ötekileştirici aklın söylemi ve başarı yönelimli araçsal eylemi, diğer yanda iletişimsel aklın söylemi ve uzlaşma yönelimli eylemi, yani birbirleriyle karşılaşmak durumunda olan iki rasyonellik ve eylem biçimi söz konusu olur. Dolayısıyla, dil oyunlarının iletişimsel eyleme bağlı biçimlenen bir rasyonelliği ve stratejik eyleme bağlı olan bir amaç-araç ilişkileri rasyonelliği karşı karşıya gelmek durumundadır. Böyle bir karşılaşma, geleneksel toplumsal ve siyasal yapıyı dönüştürecektir. Çünkü günümüzün çoğulcu toplumsal ve siyasal yapısında, stratejik yönelimli amaç-araç rasyonel ilişkileri temelinde ortaya konulan meşrulaştırma biçimleri artık yetersiz ve geçersiz kalmaktadır (Habermas 1997: 47). Bu durumda, soyut öznelciliği veya belli bir kolektif özneyi temele alan pratik akıl kavramından farklı olarak iletişimsel akıl, günlük yaşam pratiğinin farklı kimlikleri ve kültürel çoğulculuğuna bağlı olarak öznelarası uzlaşısının dilsel ortamında açığa çıkan bir rasyonellik biçimi olarak oluşur. Dolayısıyla eşzamanlı olarak bu rasyonellik temelinde, modern toplumda öznel pratik aklın bilişsel-araçsal işleyişinin şeyleşmiş yapılarının yansımaları olan ve zorunluluk alanını gösteren yönetsel ve kurumsal bir dizgeye karşılık, uzlaşma yönelimli eylemin ve karşılıklı tanıma ilişkilerinin öznelarası iletişimsel rasyonelliği temelinde yapılandırılan ve özgürlük alanına karşılık gelen bir yaşam dünyası biçimlenir. Dolayısıyla, iletişimsel rasyonellik ve eylem temelinde biçimlenen böyle bir dünya çerçevesinde ancak bireysel farklılıkları ve kültürel çeşitliliği dışlamayan kimliklerin ve kişiliklerin oluşumu olanaklı olabilecektir.

Konuşma ve eyleme yeteneğine sahip kişilerin birbirleriyle dilsel ve dilsel olmayan simgeler üzerinden etkileşimlerini ve etkinliklerini ifade eden iletişimsel eylem, nesnelere ve şeylere yönelik monolog biçimindeki bir açıklama yöntemi ve gözlemci perspektifinden farklı olarak, diyalog biçiminde yürütülen bir anlamı anlama yöntemi ve katılımcı perspektifini gerekli kılar. Bu, özne-nesne ayrımı temelinde araçsal olarak şeylere ve olaylara yönelen ve deneyimi tek başına kuran gözlemci bakış açısından farklı olarak, öteki bireyler ve anlatıların etkileşimiyle biçimlenmiş anlamı anlayan, yani *hermeneutik* bir bakış açısını ifade eder. Diğer taraftan, iletişime katılanların açıklama ve yorumlama etkinlikleri, dilsel dolayımında oluşturulmuş kültürel bir öz-anlayışa sahip olan kişilerin yaşam-dünyalarının ufku ve dünya görüşleriyle sınırlıdır. Bu nedenle, “iletişimsel eylemde bulunanlar her zaman, yaşama evrenlerinin ufku içinde devinirler; bu ufuktan dışarı çıkamazlar. Yorumcular olarak kendileri de söz ve eylemleriyle yaşama evrenine dâhildirler” (Habermas 2001: 558). Diğer taraftan, bu durumda, eğer taraflar yaşam-evrenlerinin ve dünya görüşlerinin dışına çıkamıyorlarsa, yani yaşam evreninin ya da yaşam dünyasının kendisi bu anlamda öznelere aşkınsalsa ve onların uzlaşabilmelerinin başka bir aşkınsal temeli yoksa tarafların her birinin yaşam tarzından ve dünya görüşünden kaynaklanan bilişsel, kültürel ve olgusal farklılıkları aşip anlaşabilmeleri nasıl olanaklı olabilecektir sorusu ortaya çıkar.

Bu sorunun çözüm olanaklılığını, Habermas, karşılıklı perspektif değişiminin bakışımı koşullarında ortaya konulan bir yorum-bilgisel modelde görür. Buna göre, konuşan ve dinleyen, işiten ve söyleyen rollerinde etkileşen kişiler, her konuşma durumunun koşulu olan bakışımılığı kabul etmektedirler. Dolayısıyla, bir söylemde birbirlerini anlama zorluğu çeken taraflar, bu bakışımılık temelinde aşamalı olarak bakış açılarını genişleterek, diğerininkiyle örtüşmesini sağlayabilirler. Buna göre, “... anadilini konuşan kişi, kişi zamirlerini nasıl kullanması gerektiğini öğrenirken aynı

zamanda konuşma esnasında birinci ve ikinci şahıs perspektifleri arasında geçiş yapma yetisini de kazanır. Bu karşılıklı perspektif değişirme dinamiği içinde, iki tarafın da etnik-merkezci olmayan ya da dönüşme öngörmeyen, aksine öznelararasında paylaşılan bir yoruma ulaşmasının mümkün olduğu ortak bir anlamlandırma anlayışı tesis edilir” (Habermas 2007: 22). Diğer deyişle bu bir anlamda, kişinin, dünyaya, başka dünyalardan bakabilmesini sağlayan bir perspektife sahip olabilmesidir. Ancak, şahıs zamirlerini kullanabilme yeteneği çerçevesinde ortaya konulan böyle bir model, yaşam tarzından ve dünya görüşünden kaynaklanan gerçek bilişsel, olgusal ve kültürel farklılıkları ve çatışmaları aşmada, tek başına yeterli olamayabilir. Bu anlamda, Cassirer, dili, “Ben”i temsil etmek için kullanılan farklı ifade araçlarının bir zenginliği olarak görür. Ben kavramının biçimlenmesi, zamire bağlı değildir, aksine başka etki alanları aracılığıyla, örneğin isim ve fiil aracılığıyla gerçekleşir. Dolayısıyla Cassirer, dilin, özne-kurucu eylem yönünü vurgular. Dilin bu eylem yönü, yaşamdaki edim sözcüklerini ifade etmektedir. Bu anlayış ise, açık biçimde olmasa da, Austin’in söz edimleri³ tartışmasına götürür (Wyss 2002). Buna göre, dille sadece betimlemeler yapılıp, bildirimler ve saptamalarda bulunulmaz, aynı zamanda edimsel olarak söylemek ya da konuşmak yoluyla bir şey yapılmaktadır. Ancak bu yaklaşım, dil-düşünce ilişkisini işlevsel ve araçsal biçimde tek boyutlu olarak ele almaktadır.

Konuşma ve eyleme yeteneğine sahip bireylerin, ortaklaşa kabul ettikleri normlar temelinde uzlaşma yönelimli biçimde yürüttükleri iletişimsel eylem, kişilerin yaşam dünyaları ufku ve dünya görüşleri çerçevesinde ortak ilgilere yönelik bir anlamlandırma çabasını gerektirir. Bu anlamda, “uzlaşmanın işlevsel görünüşü açısından iletişimsel eylem, geleneğin ve kültürel bilginin üretilmesine; eylem koordinasyonu açısından, sosyal bütünleşmeye ve dayanışmanın yerleştirilmesine; sosyalizasyon açısından iletişimsel eylem, kişisel kimliklerin biçimlendirilmesine yarar” (Habermas 2009: 182). Ancak, diğer taraftan iletişimsel eylem, tek başına kimliğin, kişiliğin ve toplumun yeniden üretilmesinin olanaklılığı ve tek belirleyicisi olarak da görülemez. Çünkü Habermas, yaşam-dünyası içinde iki eylem türünün, diğer deyişle uzlaşma yönelimli bir iletişimsel eylem ve bu eylemi yönlendiren başarı yönelimli bir araçsal eylemin birlikte ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu açıdan, geleneğin ve kültürel bilginin uzlaşma temelinde yeniden üretilerek, kimliklerin oluşturulması, sosyal bütünleşme ve dayanışmayı sağlayacak bir iletişimsel eylem, yönetsel ve ekonomik yapıyı belirleyen ve dolayısıyla yaşam dünyasını güç ve çıkar ilişkiler çerçevesinde biçimlendiren başarı yönelimli stratejik ve araçsal olarak yeniden üretilen söylemler karşısında yetersiz kalacaktır. Dolayısıyla ötekine duyarlı, farklılıkları ve çoğulculuğu kabul edebilecek kişilik ve bireysellik oluşumu, ancak böylesi baskıcı ve araçsal stratejik söylemleri üreten yapıların çözülmesi ve dönüştürülmesi oranında olanaklı olabilecektir. Ancak Habermasçı iletişimsel rasyonellik ve eylem anlayışı, yukarıda ifade etmeye çalıştığımız eksiklere rağmen, dilin yaratıcı-biçimlendirici ve işlevsel-aracsal yanını uzlaşma çabası olarak görülebilir.

³ Austin, “söylemek söyleneni yapmak olabilir mi?” sorusu çerçevesinde, dilin edimsel kullanımı söz konusu olduğunda bir şey söylemenin aslında bir şey yapmayı ifade ettiğini göstermeye çalışır (Austin 2009: 45-48).

Diğer taraftan, özneler ya da bireyler arasında herhangi bir kısıtlama, zorlama ve baskının olmadığı tamamen şeffaf bir söylem ya da iletişim durumunu, yani Habermasçı “ideal söylem” anlayışını Foucault bir ütopya olarak görür (Foucault 2011: 243-244). Çünkü ona göre, hakikat ya da bilgi ilişkisi iktidardan bağımsız düşünülemez. Özellikle modern devlet ve iktidar yapısı bilimsel, siyasal, hukuksal, ekonomik, dinsel vb. söylemler üzerinden işleyen hem bir özneleştirme ve bireyselleştirme hem de devletle bütünleştirme biçimi olarak görülmek durumundadır. Bu anlamda iktidarın uygulanması, yani yönetim sadece devletin organlarının ve kurumlarının idaresini değil, aynı zamanda bireylerin ya da grupların tutum ve davranışlarının yönlendirilmesini de kapsamaktadır. Bu anlamda iktidar, bir başkası üzerinde zor ve baskı uygulama ilişkisi değil, daha çok bir başkasının eylemi üzerinde eylemde bulunma biçimi olarak ortaya çıkar. “Bu iktidar biçimi bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek, kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak doğrudan gündelik yaşama müdahale eder. bu, bireyleri özne yapan bir iktidar biçimidir” (a.e., 63). Dolayısıyla yapılması gereken bu iktidar ilişkilerini ve hâkim söylemleri oluşturan ideolojik, etnik, dinsel vb. yapıların ve bu yapılar çerçevesinde biçimlenen ve boyun eğdirilen bireysellik, öznellik ve kimliklerin çözümlenmesine karşı mücadele etmektir. Öyleyse bu mücadele, mevcut sömürü ve tahakküm ilişkilerinin oluşturulmasını ve sürdürülmesini sağlayan hâkim söylemlere karşı olan söylemler ortaya koymaktır. Ancak, mevcut iktidar ilişkilerini ve tahakküm ve sömürüye neden olan yapıları üreten ekonomik, tarihsel ve olgusal koşullar göz önünde bulundurulduğunda, böylesi ilişki ve yapıların sadece karşı söylemler oluşturularak ya da bunların işleyiş biçimleri gösterilerek ortadan kaldırılmayacağı da açıktır.

Sonuç

Dil-düşünce ve dünya ilişkisine ilişkin olarak modern felsefi anlayış, genel olarak bilen öznenin hareketle dili düşüncelerin iletilmesinin bir aracı-aleti olarak değerlendirmiştir. Benzer şekilde, felsefi sorunları dil problemi olarak değerlendiren çağdaş analitik felsefede dil-geçeklik ilişkisini temel almış, dolayısıyla dilin işlevsel ve bağlamsal yönü üzerine yoğunlaşmıştır. Örneğin bu gelenek içerisinde yer alan Wittgenstein, dil-düşünce ve dünya ilişkisinde dilin işlevsel ve kullanımsal yönü üzerinde durmuştur. Dolayısıyla dil-düşünce ve dünya ilişkisini tek yönlü ele almış, dilin benlik, kişilik, bireysellik ve kimliğin oluşumundaki rolü üzerinde durmamıştır. Buna karşılık, özellikle Heidegger *Dasein*'in varoluşsal çözümlenmesi çerçevesinde dili, insanın Varlığın açıklığında bulunmasının olanaklılığı sağlayan yaratıcı ve oluşturuca bir etkinlik biçiminde değerlendirmiştir. Ancak Heidegger'in bu metafiziksel-ontolojik çözümlenmesi, dilin yaratıcı ve oluşturuca özelliğine vurgu yapsa da, bağımsız bir kişilik, bireysellik ve kişilik oluşumu bakımından problemleri gözükmemektedir. Çünkü kişi ya da birey, Varlığın (Tanrı, ulus, lider vb.) sesine kulak vermesi ve o sese tabi olması ölçüsünde kişiliğini, bireyselliğini ve kimliğini oluşturmak durumunda kaldığından, Varlığın sözü ya da sesi karşısında, onun sözü ya da söyleminin bir anlamı ve değeri olmayacaktır. Bu durumda, bağımsız bir benlikten, bireysellikten ve kişilikten de söz edilemeyecektir. Başka bir deyişle, Varlığın sesine ya da söyleminde göre biçimlenmiş bağımlı bir benlik, bireysellik ve kişilik söz konusu olacaktır.

Diğer taraftan, dil-düşünce ve dünya ilişkisinde bilen öznenen hareket eden bilinç felsefesi paradigmasına karşılık, Habermas, dilsel iletişim ve etkileşimin karşılıklılığında biçimlenen bir öznellik ve bireysellik anlayışı ortaya koyar. Bir başka deyişle Habermas, dil temelinde özne aklı iletişimsel akla dönüştürür ve yaşam dünyasının dilsel eylemi içerisinde bireyselleşmiş özneleri birer iletişimsel öz-bilinç olarak konumlandırır. Habermas'ın, anlamlı simgeler sistemi olan dilsel etkileşimin karşılıklı anlama ve anlaşma sürecinde biçimlenen bir bireysellik ya da özneliğin olanağını gösterme çabası, aslında bireysel ve toplumsal yaşamın, dilsel uzlaşının öznelarasılığ ve karşılıklı tanınma ilişkileri temelinde biçimlenen rasyonel yapılardan oluştuğunu ifade etmektedir. Bu anlamda, dilin, bireysel temelde yaratıcı ve oluşturucu özelliği, toplumsal temelde ise işlevsel ve araçsal yönü ortaya konulur. Ancak ideolojik, sınıfsal, etnik, dinsel vb. ayrımlar temelinde sömürü ve tahakküm ilişkilerine göre şekillenen bir toplumsal ve siyasal yapı göz önünde bulundurulduğunda, Habermas'ın dilsel iletişim ve etkileşimin karşılıklı tanınma ilişkisi temelinde biçimlendiğini varsaydığı bir akıl, öznellik ve bireysellik yapısı çok da gerçekçi değildir. Çünkü mevcut iktidar ilişkileri temelinde üretilen, dışlayıcı ve ötekileştirici bir işleve sahip olan söylemler çerçevesinde biçimlendirilen ve manipüle edilen bir öznellik, bireysellik ve kişilik yapısı söz konusudur. Dolayısıyla bağımsız bir benlik, bireysellik ve kişilik olanağı, ancak böylesi ilişkileri ve söylemleri oluşturan yapıların dönüştürülmesi oranında olanaklı olabilecektir.

Öznellik açısından, dil-düşünce ve dünya ilişkisinde ortaya çıkan iki temel anlayıştan özcü-doğalcı yaklaşım, düşünce ve dili özdeşleştirirken dilin yaratıcı ve biçimlendirici yanına vurgu yapmaktadır. Buna karşılık, uzlaşımşalcı yaklaşım aklın ürünü olarak dilin işlevselci ve araçsal yönünü ön plana almaktadır. Ancak benliğin ve özbilincin oluşumu açısından dilin yaratıcı ve biçimlendirici yanı, kişiliğin, bireyselliğin ve kimliğin oluşumu ve sürekli gelişimi açısından da dilin işlevselliği ve araçsallığı eşzamanlı olarak etkili olmaktadır. Bu anlamda, dilin yaratıcı ve oluşturucu özelliği, düşünceyle karşılıklı ilişkisindeki biçimsel-formel yan, yani özbilincin ve kendiliğin oluşmasındaki asıl etkin kısım olarak görülebilir. Buna karşılık, dilin işlevselliği ve araçsallığı ise, kişiliğin, bireyselliğin ve kimliğin gelişimi açısından kişisel olarak onu kullanabilme ve ona hâkim olabilme anlamında, pratik ve duyarlılıkla yakın ilişkili olan potansiyel ve maddi yan olarak anlaşılabilir.

Sonuç olarak, dil olmaksızın, insanın dünyaya erişimi ve dünyayı anlaması ve anlamlandırması olanaklı değildir. Dil yardımıyla, deneyimlediğimiz şeyleri adlandırır ve çevremizi düzenleriz. Dolayısıyla benliğin, özbilincin, bireyselliğin, kişiliğin ve kimliğin oluşumunda etkili olan sembollerin ve işaretlerin haznesi olarak dil, tinsel olarak gerçekliğe erişimimizi ve onu anlamlandırmamızı ve birbirimizle anlaşmamızı sağlar; dolayısıyla da olgusal çevremizin ve kişisel deneyimlerimizin sınırları ardında bulunur.

Subjektivität, Individualität und Identität in Bezug auf Sprache-Denken und Welt

Zusammenfassung

Die Person ist in eine Welt der Sinne geschaffen nach Sprache geboren und begründet eine Ich-Du-Beziehung durch die Vermittlung der Sprache vom Anfang ihres Lebens. In diesem Grunde beginnt die Person ihre Ego, Persönlichkeit und Identität aufzubauen. Ego, der durch die Vermittlung der Sprache als soziale und kulturelle Faktum geprägt ist, enthält sich selbst den Zustand des Individuum und der Person. Das bedeutet in der gleichen Zeit, dass intersubjektive Ego, Persönlichkeit, Individualität und Identität durch die sprachliche Organisation sozialen und kulturellen Beziehungen gebildet werden. Im Allgemeinen gibt es zwei grunden Perspektive im Kontext der Beziehung der Sprache-Denken und Sprache-Welt in der Geschichte der Philosophie. Einer von ihnen, die Sprache und Denken entspricht, dient Sprachverständnis als kreative Tätigkeit; andere Verständnis sieht auch die Sprache als ein Produkt des Geistes, ein Mittel oder Werkzeuge der Übertargung von Ideen. In diesem Artikel wird das Thema der gebildete Subjektivität, Individualität und Identität in Bezug Denken von Sprache diskutiert; und wird die Möglichkeit der Vereinbarkeit von zwei Auffassungen konzentrieren.

Im modernen philosophischen Verständnis wird die Sprache im allgemeinen als Mittel der der Kommunikation von Ideen betrachtet. In diesem Zusammenhang hat das konventionell Verständnis, das die Sprache als Produkt der der Geist sieht, die instrumentelle und funktionale Perspektive in Bezug auf die Beziehung zwischen Sprache-Denken und der Welt. In diesem Sinn hat die analytischen Philosophie, die sich auf Sprachprobleme konzentriert, die Sprache im Hinblick auf funktionelle und instrumentale Aspekten ausgewertet. Deshalb bewertet dieser Ansatz das Verhältnis von Sprache-Denken und Welt einseitig. Zum Beispiel Wittgenstein in dieser Tradition betont die funktionalen und instrumentalen Ausrichtung von der Sprache. Also dieses Verständnis ignoriert die Verbindung der Sprache zur Ego, Individualität und Persönlichkeit. Demgegenüber betont das essentialistische-naturalistische Verständnis, die kreative und gestaltende Aspekte der Sprache in Bezug auf die Beziehung zwischen Sprache-Denken und der Welt. In diesem Sinn hat Heidegger die kreative und gestalte Eigenschaft der Sprache in Verbindung mit dem Sein als ontologische und metaphysische. Aber diese Eigenschaft der Sprache ist in Bezug auf die Schaffung Ego, Individualität und Persönlichkeit problematisch. Denn es ist schwierig, unabhängig von das Sein (Gott, Volk, Führer vb.) eines einzelnen Selbstverwirklichung.

Auf der anderen Seite hält Habermas die Sprache im Hinblick auf die sowohl funktionale als auch kreative. Er nimmt die gestalte Vernunft, das Ego und die Persönlichkeit in Rahmen die Konventionalität der sprachlichen Kommunikation. Allerdings diese seine Analyse ist auch unzureichend. Denn es ist nicht möglich für sprachliche Kommunikationsumgebung der Verständigung oder ideale Diskurs unabhängig von ideologischen, religiösen, Klasse Ansichten. Aber trotz dieser Mängel wertet Habermasche Ansicht sowohl funktionale und instrumentale als auch der kreative und gestaltende Eigenschaften der Sprache zusammen.

Als Zusammenfassend soll die Beziehung zwischen Sprache-Denken und Welt in Bezug auf sowohl die kreative-gestaltende als auch funktionale-instrumentale Eigenschaft der Sprache berücksichtigt werden. In diesem Sinn die kreative und gestaltende Funktion der Sprache wird die formale Seite im Sinn der gegenseitigen Beziehungen mit dem Denken, zwar als Haupt aktive Rolle bei der Bildung des Selbstbewusstseins und Selbst berachtet. Allerdings wird die Funktionalität und Instrumentalität der Sprache die potenzielle und materiale Seite in Bezug auf den Praxis und die Empfindlichkeit. Denn ist es nicht möglich, der Mensch zu verstehen und sinnvoll von der Welt sowie den Zugriff auf die Welt ohne die Sprache. Wir rufen, was wir erleben und organisieren unsere Umwelt. So die Sprache ist das Reservoir an Symbolen und Zeichen wirksam bei der Bildung des Selbstbewußtsein, der Individualität, der Persönlichkeit und der Identität. Die unsere Vereinbarung miteinander Sprache liegt hinter den Grenzen unserer Umwelt und persönliche Erfahrung liegt.

Schlüsselwörter

Sprache, Denken, Ich, Ego, Selbst, Persönlichkeit, Individualität, Intersubjektivität.

KAYNAKÇA

- AKARSU, Bedia (1984) *Wilhelm Von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ALTUĞ, Taylan (2008) *Dile Gelen Felsefe*, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ARİSTOTELES (2002) *Poetika*, Çev. İsmail Tunalı, Onuncu Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ASTER, Ernst Von (1994) *Bilgi Teorisi ve Mantık*, Çev. Macit Gökberk, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- BOLLONOW, Otto Friedrich (1983) "Der Mensch und seine Sprache", Erschienen in: *Kindlers Enzyklopädie der Mensch*. Hrsg. von H. Wendt / N. Loacker. Bd. 6: Sprache, Kunst und Religion. Zürich. S. 17-56.
- BUBER, Martin (2003) *Ben ve Sen*, Cev. İnci Palsay, Ankara: Kitabiyat Yayınları.
- CEVİZCİ, Ahmet (2010) *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Say Yayınları.
- FOUCAULT, Michel (2011) *Özne ve İktidar*, Çev. Işık Ergüden&Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GADAMER, Hans-Georg (2009) *Hakikat ve Yöntem*, Çev. Hüsamettin Arslan& İsmail Yavuzcan, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- HABERMAS, Jürgen (2007) *Bölünmüş Batı*, Çev. Dilman Muradoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- HABERMAS, Jürgen (1991) *Erläuterungen zur Diskursethik*, Erste Auflage, Frankfurt am Main: Shurkamp.
- HABERMAS, Jürgen (1997) *İdeoloji Olarak Teknik Ve Bilim*, Çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- HABERMAS, Jürgen (2001) *İletişimsel Eylem Kuramı*, Çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- HABERMAS, Jürgen (1988) *Nachmetaphysisches Denken*, Frankfurt am Main: Shurkamp Verlag.
- HABERMAS, Jürgen (1998) *Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine*, Çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- HABERMAS, Jürgen (2009) *Sprachtheoretische Grundlegung der Soziologie*, Shurkamp Verlag: Frankfurt am Main.
- HEIDEGGER, Martin (2004) *Varlık ve Zaman*, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- HUMBOLT, W. Von (1963) *Schriften zur Sprachphilosophie*, In W. von Humboldt: Werke, Bd. 3.
- Hg. A. Flitner, K. Giel. Stuttgart.
- Jones, W. T. (2006) *Ortaçağ Düşüncesi, Batı Felsefesi Tarihi*, Çev. Hakkı Hünler, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- KINDERMAN, Thorsten (2004) *Poetische Geschichte Zum Geschichtsverständnis Hamanns, Herders und Novalis*, Philosophische Dissertation angenommen von der Neuphilologischen Fakultät der Universität Tübingen.

LOCKE, John (1996) *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, İkinci Basım, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

LYOTARD, Jean-François (2007) *Fenomenoloji*, Çev. İsmet Birkan, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

MEAD, George Herbert (1972) *Mind, Self and Society*, The University of Chicago Press, Ltd., London, Copyright 1962 by Charles W. Morris.

PETERS E., Francis (2004) *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, Çev. Hakkı Hünler, İstanbul: Paradigma Yayınları.

PLATON (1193) “Kratylos”, Çev. Teoman Aktürel, *Diyaloglar I*, Üçüncü Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

SOYKAN, Ömer Naci (2006) “Wittgenstein Felsefesi: Temel Kavram ve Sorunlar”, *Cogito, Wittgenstein: Sessizliğin Grameri*, 4. Baskı, Sayı: 33 Güz, 2002, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, S. 40-78.

UYGUR, Nermi (2011) *Dilin Gücü*, 5. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

WITGENSTEIN, Ludwig (1996) *Tractatus Logico-Philosophicus*, Çev. Oruç Aruoba, 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

WYSS, Eva Lia (2002) “Sprache, Subjekt und Identität, Zur Analyse der schriftlichen Genderpraxis am Beispiel von Liebesbriefen aus dem 20. Jahrhundert”, In: Faschingbauer Tamara (Hg): *Neuere Ergebnisse der Empirischen Genderforschung*, Olms (Germanistische Linguistik Bd. 167-168), S. 176-206.